

УДК 340.16:342.8

В. М. Лаговський
здобувач кафедри теорії права та міжнародної інформації
Відкритого міжнародного університету розвитку людини «Україна»

ХАРАКТЕРИСТИКА МЕХАНІЗМУ ДЕРЖАВИ ТА МІСЦЕ СУДОВОЇ ВЛАДИ В НЬОМУ

Майже п'ять з половиною тисяч років тому людство вступило у державно-правову дійсність. Однією із невід'ємних ознак держави є наявність апарату державної влади, який формально відділений від народу і здійснює свої функції на професійній основі. А там де є держава з публічними службовцями, існує і певний механізм. У науковій літературі він знайшов свою сталу назву «механізм держави». Механізм держави не є якоюсь сталою конструкцією, він постійно змінюється в умовах трансформації сутності і змісту держави та суспільства в цілому. В умовах сьогодення наша країна переживає не простий період реформування після революції Гідності. На цьому поприщі є деякі досягнення, найбільш значущим з яких є відстоювання національного суверенітету від російсько-терористичної агресії та утвердження енергетичної незалежності України. Проте невиконаних сподівань в українського народу від сучасної влади є дуже багато. Одним із таких є низька довіра до судової влади, теоретичні засади якої вимагають переосмислення, а сама влада – реформування.

До характеристики механізму держави та місця судової влади в ньому звертали свою увагу вчені-юристи: С.С. Алексєєв, С.И. Архіпов, К.А. Бабенко, М.В. Василевич, Ю.В. Георгієвський, О.В. Гончаренко, О.О. Данилюк, Н.В. Добровольська, О.Н. Євтушенко, В.В. Забарський, П.Ф. Карпечкін, Г.А. Кравчук, О.В. Красноров, Н.А. Литвин, М.В. Мазур, М.П. Міняйло, О.Г. Мурашин, Д.Г. Севрюков, О.Ф. Скакун, В.Є. Скомороха, В.С. Смородинський, А.А. Стрижак, Л.П. Сушко, С.В. Шевчук П.В. Шумський та ін. Проте вони характеристики механізму держави та місця судової влади в ньому безпосередньо не аналізували, а зосереджували свої зусилля на більш загальних спеціальних чи суміжних викликах.

Держава для виконання своїх функцій має мати певну сукупність владних і забезпечуючих суб'єктів, що безпосередньо втілюють у життя її завдання. Категорія механізму держави почала використовуватись у 20-х р. р. ХХ століття, і є в умовах сьогодення загальноновизнаною [1].

Механізм держави є організаційна матеріальна сила, за допомогою якої держава здійснює владу – це цілісна ієрархічна система державних органів та установ, що практично здійснюють державну владу, завдання і функції держави. В юридичній літературі виділяють такі характерні ознаки механізму держави: це цілісна ієрархіч-

на система державних органів та установ; первинними структурними частинами (елементами) механізму є державні органи та установи, в яких працюють державні службовці; з допомогою механізму практично здійснюється влада і виконуються функції держави [2].

Провідним елементом механізму держави є державні органи, які мають владні повноваження, тобто державний апарат, який містить у собі два важливих структурних елементи: суб'єкти владних повноважень; та апарат примусу, зокрема – поліція, державна виконавча служба, виправні заклади, розвідка і контррозвідка [1]. Основними ознаками державних органів є: вони здійснюють від імені держави її завдання та функції за допомогою певного виду діяльності в певному секторі, галузі; мають владні повноваження, чим і відрізняються від державних установ і підприємств. Наявність владних повноважень означає здатність державного органу встановлювати загальнообов'язкові правила поведінки – видавати нормативні акти чи акти правозастосування й вимагати їх виконання; мають певну компетенцію, тобто закріплену в законі сукупність завдань, функцій, прав і обов'язків (повноважень); мають внутрішню будову (структуру), складаються з підрозділів, скріплених єдністю цілей і дисципліною; складаються із посадових і службових осіб, які мають офіційний статус, одержують зарплату за рахунок Державного бюджету; для здійснення своєї компетенції державний орган наділений необхідною матеріальною базою, має фінансові кошти, рахунок у банку; мають певний територіальний масштаб діяльності, утворюються в порядку, встановленому законом [1].

Невід'ємною складовою державних органів є судові органи. На думку П.В. Шумського, в юридичній літературі та побуті часто вживається термін «суд», «судова влада», «судові органи», «правосуддя», «органи правосуддя». У відповідності до теорії природного права та Конституції України третя за традиційною послідовністю гілка державної влади – судова – займає своє, особливе місце, далеко не останнє у системі перелічених органів. Органи судової влади мають чітко визначену Конституцією України і законодавчими актами України компетенцію, діють незалежно від законодавчої і виконавчої влади, відіграють виняткову важливу роль у загальній системі стримувань і противаг, яка передбачається принципом поділу влади. Від законодавчої і виконавчої влади вона

відрізняється своїми цілями і завданнями, які вирішуються і досягаються особливими властивими тільки їй методами, формами і засобами [3].

На думку професора В.В. Галунька, важливе місце у структурі державного апарату займає система судових органів, основною соціальною функцією яких є здійснення правосуддя. У конституціях сучасних держав у тій чи іншій формі проголошуються принципи незалежності суддів, самостійності судів у вирішенні юридичних справ, гласності судочинства, відкритості судового процесу [1].

Згідно із ст. 1 Закону України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» судова влада в Україні відповідно до конституційних засад поділу влади здійснюється незалежними та безсторонніми судами, утвореними згідно із законом. Судову владу реалізують професійні судді та, у визначених законом випадках, народні засідателі і присяжні шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур. Судочинство здійснюється Конституційним Судом України та судами загальної юрисдикції [4].

Проте, як у спеціальному для нас, так і в загальному законодавстві дефініції «судовий орган» чи «державний орган» не наведено, тому звернемося до доктринального аналізу. Державний орган – це одна особа або організована група осіб, спеціально призначені для реалізації державної влади в передбачених законом випадках. До числа державних органів відноситься суд, президент, парламент і т. д. Основними ознаками державних органів є: створюються й функціонують у відповідності й на основі норм права; відносна структурна й функціональна відособленість у механізмі держави за ознакою їхньої спеціалізації; функціональна взаємодія один з одним у процесі реалізації кожним своїх повноважень, обов'язків [5].

Виходячи з таких теоретичних положень, сформуємо ознаки судового органу. Судовий орган за змістом – це професійний суддя, який здійснює правосуддя одноособово, як суд, колегія професійних суддів або суд як юридична особа наділені конституційними повноваженнями здійснювати правосуддя та юридична особа публічного права відповідно до цивільного законодавства, основною функцією яких є здійснення судочинства іменем «Народу України».

На наш погляд, різні за своєю природою судові органи можна кваліфікувати на дві основні категорії: першу – ті, що безпосередньо здійснюють судочинство (професійні судді, колегії суддів) та суд, як конституційна конструкція від імені якого судді (суддя) виносить рішення; другу – комплексні утворення, до складу яких входять як професійні судді, так державні службовці, які забезпечують діяльність суду (апарат суду).

Органи, що здійснюють правосуддя, – це гілка державної влади, яка відіграє особливу роль і в механізмі державної влади, й у системі стримувань і противаг. Роль судової влади полягає у стримуванні двох інших гілок влади в рамках конституційної законності шляхом здійснення конституційного нагляду і судового контролю за іншими гілками влади. Система органів правосуддя складається з судів конституційної та загальної юрисдикції. Суди конституційної юрисдикції представлені конституційними судами, а суди загальної юрисдикції – загальними, господарськими та адміністративними судами [1].

У деяких країнах до судової гілки влади відносяться органи прокуратури, яка здійснює нагляд за дотриманням законності в роботі органів дізнання і попереднього слідства, при розгляді справ у судах, при виконанні покарань й інших заходів примусового характеру [1]. Однак в Україні органи прокуратури формально не відносяться до судової гілки влади, хоча тісно з ними взаємодіють.

Крім того, до механізму держави відносяться державні установи – це такі державні організації, які здійснюють безпосередньо практичну діяльність для виконання функцій держави в різних сферах: економічній, соціальній, культурній, охоронній, керуючись при цьому державно-правовим статусом, наділені правами юридичної особи і мають визначену характерну їм організаційну структуру та специфічні повноваження. Державні установи відрізняються від державних органів тим, що вони не мають владних повноважень, тобто не є носіями державної влади. Вони відрізняються від державних органів також своєю, тільки їм притаманною, організаційною структурою, характером повноважень [1].

Класичною державною установою у сфері судової влади є Державна судова адміністрація, яка є органом у системі судової влади, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом. Державна судова адміністрація України підзвітна з'їзду суддів України, а у період між з'їздами суддів – Раді суддів України. Територіальні управління Державної судової адміністрації України утворюються в Автономній Республіці Крим, областях, містах Києві та Севастополі. Посадові особи Державної судової адміністрації України, її територіальних управлінь є державними службовцями. Повноваженнями Державної судової адміністрації України, зокрема є: забезпечення належних умов діяльності судів загальної юрисдикції, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, Національної школи суддів України та органів суддівського самоврядування; вивчення кадрових питань апарату судів, прогнозування потреб у спеціалістах, здійснення замовлення на

підготовку відповідних спеціалістів; підготовка матеріалів для формування пропозицій щодо бюджету судів; організація комп'ютеризації судів; забезпечення впровадження електронного суду; забезпечення функціонування автоматизованої системи визначення члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Державні підприємства – це самостійні господарюючі суб'єкти державної форми власності, які мають самостійний баланс та права юридичної особи і здійснюють виробничу, науково-дослідницьку, комерційну діяльність із метою отримання прибутку, виконання інших важливих соціальних та стратегічних завдань держави. Наприклад: виробництва і забезпечення осіб з особливими потребами протезами; забезпечення функціонування ядерних об'єктів; освоєння космосу; будівництва і ремонту залізниці, автошляхів тощо [1]. Однак у сфері судової влади спеціалізовані державні підприємства не функціонують.

Отже, усе вищевикладене дає можливість сформулювати такі висновки:

1) важливе місце у структурі державного апарату займає система судових органів, основною соціальною функцією яких є здійснення правосуддя;

2) у конституціях сучасних держав у тій чи іншій формі проголошуються принципи незалежності суддів, самостійності судів у вирішенні юридичних справ, гласності судочинства, відкритості судового процесу;

3) судочинство здійснюється незалежними та безсторонніми судами, судову владу реалізують професійні судді та народні засідателі і присяжні шляхом здійснення правосуддя в рамках відповідних судових процедур;

4) за своєю природою судові органи поділяються на дві основні категорії: першу – ті, що безпосередньо здійснюють судочинство (професійні судді, колегії суддів) та суд, як конституційна конструкція, від імені якого судді (суддя) виносить рішення; другу – комплексні утворення до складу яких входять як професійні судді так державні службовці, які забезпечують діяльність суду (апарат суду);

5) роль судової влади полягає у стримуванні двох інших гілок влади в рамках конституційної законності шляхом здійснення конституційного нагляду і судового контролю за іншими гілками влади;

6) державною установою у сфері судової влади є Державна судова адміністрація, яка є органом у системі судової влади, який здійснює організаційне та фінансове забезпечення діяльності органів судової влади у межах повноважень, установлених законом.

Отже, судовий орган за змістом – це професійний суддя, який здійснює правосуддя одноособо-

во, як суд, колегія професійних суддів, або суд як юридична особа наділена конституційними повноваженнями здійснювати правосуддя та юридична особа публічного права відповідно до цивільного законодавства, основною функцією яких є здійснення судочинства іменем «Народу України».

Література

1. Теорія держави і права : [навчальний посібник для студентів юридичних спеціальностей заочної форми навчання] / [авт.-упоряд. В.В. Галуцько, О.Г. Мурашин; Д.Г. Севрюков]. – К : вид-во університету «Україна», 2012. – 218 с.
2. Теория государства и права // С.С. Алексеев, С.И. Архипов, В.М. Корельский и др. – М.: Норма, 2005. – 496 с.
3. Шумський П.В. Судові і правоохоронні органи України: опорний конспект лекцій / П.В. Шумський. – Тернопіль, ЛІЛЕЯ. – 2000. – 186 с.
4. Закон України від 7 липня 2010 р. № 2453-VI «Про судоустрій і статус суддів» // Відомості Верховної Ради України. – 2010. – № 41–42. – № 43, № 44–45. – Ст. 529.
5. Державний орган – поняття, ознаки, види. [Електронний ресурс] // YURIST-ONLINE. – 2010. – Режим доступу: <http://yurist-online.com/ukr/uslugi/yuristam/literatura/stati/tgp/045.php>.

Анотація

Лаговський В. М. Характеристика механізму держави та місце судової влади в ньому. – Стаття.

У статті виявлено, що судовим органом за змістом може бути професійний суддя, який здійснює правосуддя одноособово, суд, колегія професійних суддів або суд як юридична особа, що наділена конституційними повноваженнями здійснювати правосуддя та юридична особа публічного права відповідно до цивільного законодавства, основною функцією яких є здійснення судочинства іменем «Народу України».

Ключові слова: механізм держави, суд, суддя, судова влада, судовий орган.

Аннотация

Лаговський В. М. Характеристика механизма государства и место судебной власти в нем. – Статья.

В статье установлено, что судебным органом по содержанию может быть профессиональный судья, осуществляющий правосудие единолично, суд, коллегия профессиональных судей или суд как юридическое лицо, наделенное конституционными полномочиями осуществлять правосудие и юридическое лицо публичного права в соответствии с гражданским законодательством, основной функцией которых является осуществление судопроизводства именем «Народа Украины».

Ключевые слова: механизм государства, суд, судья, судебная власть, судебный орган.

Summary

Lagovsky V. M. Characteristics of mechanism of state judiciary and place in it. – Article.

In the article reveals content judicial authority. The courts of a professional judge who administers justice and court alone and board of professional judges or a court as a legal entity. The judicial authorities are endowed constitutional powers to administer justice.

Key words: court, judge, judicial authority, judicial branch, mechanism of the state.